

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

TEACHER'S EMOTIONAL COMPETENCE AS A FACTOR OF THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL ACTIVITIES

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування емоційної компетентності викладача як важливого чинника ефективності педагогічної діяльності. Актуальність теми зумовлена потребою сучасної освіти у фахівцях, які володіють не лише професійними знаннями та методичними навичками, а й високим рівнем емоційної культури, здатних будувати продуктивну міжособистісну взаємодію та створювати позитивний емоційно-психологічний клімат у навчальному середовищі. В умовах реформування освітньої системи, підвищення ролі гуманістичних цінностей і посилення психологічних навантажень на викладача проблема розвитку емоційної компетентності набуває особливої значущості.

У роботі використано методи теоретичного аналізу, порівняння, узагальнення наукових джерел, системного та компетентнісного підходів. Здійснено огляд основних теорій емоційного інтелекту та визначено, що емоційна компетентність є складовою професійної майстерності педагога, яка охоплює здатність усвідомлювати, розпізнавати, регулювати власні емоції, розуміти емоційні стани інших людей і вибудовувати ефективну комунікацію.

У статті розкрито зміст основних компонентів емоційної компетентності викладача: емоційна усвідомленість, саморегуляція, емпатія, мотивація та соціальні навички. Показано, що високий рівень емоційної компетентності сприяє розвитку педагогічної чуйності, формуванню позитивного ставлення студентів до навчання, запобігає виникненню конфліктів і професійному вигоранню. Визначено, що емоційно компетентний викладач здатен ефективно управляти власними психоемоційними станами, підтримувати доброзичливу атмосферу, виступати емоційним лідером у навчальній групі.

Особливу увагу приділено питанням розвитку емоційної компетентності викладача. Наголошено на необхідності впровадження у практику вищої школи тренінгових програм, коучингових технологій, методів рефлексії та саморегуляції, які сприяють формуванню усвідомленого ставлення до власного емоційного досвіду. Зазначено, що ефективним напрямом є також створення підтримувального професійного середовища, у якому викладач має змогу обмінюватися досвідом, отримувати психологічну підтримку та розвивати навички емоційної взаємодії. Розвиток емоційної компетентності розглядається як тривалий процес професійного самовдосконалення, який потребує системної роботи над собою та постійного удосконалення педагогічної рефлексії.

Ключові слова: емоційна компетентність, емоційний інтелект, педагогічна діяльність, саморегуляція, емпатія, професійна майстерність.

саморегуляція, емпатія, професійна майстерність.

The article provides a theoretical analysis of the problem of forming a teacher's emotional competence as an important factor in the effectiveness of pedagogical activity. The relevance of the topic is due to the need for modern education in specialists who possess not only professional knowledge and methodological skills, but also a high level of emotional culture, capable of building productive interpersonal interaction and creating a positive emotional and psychological climate in the educational environment. In the context of reforming the educational system, increasing the role of humanistic values, and increasing psychological burdens on the teacher, the problem of developing emotional competence is gaining particular importance.

The work uses methods of theoretical analysis, comparison, generalization of scientific sources, systemic and competency approaches. The main theories of emotional intelligence are reviewed and it is determined that emotional competence is a component of the professional skills of a teacher, which encompasses the ability to be aware of, recognize, and regulate one's own emotions, understand the emotional states of other people, and build effective communication. The article reveals the content of the main components of a teacher's emotional competence: emotional awareness, self-regulation, empathy, motivation and social skills. It is shown that a high level of emotional competence contributes to the development of pedagogical sensitivity, formation of a positive attitude of students towards learning, prevents conflicts and professional burnout. It has been determined that an emotionally competent teacher is able to effectively manage his own psycho-emotional states, maintain a friendly atmosphere, and act as an emotional leader in the study group.

Particular attention is paid to the development of emotional competence of teachers. The need to introduce training programs, coaching technologies, methods of reflection and self-regulation into higher education practice, which contribute to the formation of a conscious attitude towards one's own emotional experience, is emphasized. It is noted that an effective direction is also the creation of a supportive professional environment in which the teacher has the opportunity to exchange experiences, receive psychological support, and develop emotional interaction skills. The development of emotional competence is considered as a long-term process of professional self-improvement, which requires systematic work on oneself and constant improvement of pedagogical reflection.

Key words: emotional competence, emotional intelligence, pedagogical activity, self-regulation, empathy, professional skills.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/88.21>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Гула Л.В.,

orcid.org/0000-0002-5775-9478

ст. викладач кафедри методики професійного навчання
Миколаївського національного аграрного університету

Короленко В.Л.,

orcid.org/0009-0006-5484-3945

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри методики професійного навчання
Миколаївського національного аграрного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасна система освіти переживає період активних трансформацій, що зумовлено соціально-економічними змінами, цифровізацією освітнього

середовища, зростанням психологічного навантаження на всіх учасників освітнього процесу. У таких умовах від викладача вимагається не лише високий рівень професійної підготовки, а й розвинена

емоційна культура, здатність до саморегуляції, емпатійності та побудови конструктивних міжособистісних взаємин.

Сучасна вища освіта потребує підготовки гармонійної особистості, котра здатна мислити критично, вміти орієнтуватися в теперішніх потоках інформації, знаходити спільну мову з іншими людьми, спроможна брати на себе відповідальність, прагне до постійного фахового та особистісного саморозвитку [2, с. 31]. Педагогічна діяльність є надзвичайно емоційно насиченою, адже пов'язана з постійною взаємодією з людьми, необхідністю реагувати на різноманітні ситуації, конфлікти, емоційні прояви студентів. Низький рівень емоційної компетентності може призводити до професійного вигорання, зниження ефективності роботи, втрати мотивації та погіршення психологічного клімату в навчальному колективі. Водночас емоційно компетентний викладач здатен створювати позитивну атмосферу, підтримувати мотивацію студентів до навчання, регулювати власний емоційний стан і впливати на емоційний стан групи. Попри зростання наукового інтересу до проблеми емоційного інтелекту, питання емоційної компетентності саме викладача, її впливу на ефективність педагогічної діяльності та шляхів формування залишаються недостатньо дослідженими. Існує потреба у ґрунтовному аналізі структури емоційної компетентності педагога, визначенні її складових та практичних механізмів розвитку в системі професійної освіти.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого теоретичного осмислення феномену емоційної компетентності викладача та пошуку ефективних шляхів її формування з метою підвищення результативності педагогічної діяльності в умовах сучасних викликів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема емоційної компетентності педагога активно досліджується у межах психологічної та педагогічної науки. Її теоретичні засади ґрунтуються на концепції «емоційного інтелекту», яку розробили П. Саловей і Дж. Майєр, визначивши його як здатність сприймати, розуміти та регулювати емоції. Подальшого розвитку ці ідеї набули у працях Д. Гоулмана, який розширив поняття емоційного інтелекту, включивши до нього соціальні й мотиваційні аспекти. Науковець підкреслює, що саме емоційна компетентність є ключовою передумовою ефективної професійної діяльності, незалежно від сфери роботи людини.

У вітчизняній психології та педагогіці питання емоційної компетентності педагога розглядали такі науковці, як Л. Карамушка, Н. Пов'якель, М. Савчин, Л. Шевченко, О. Бондарчук, які вказують на важливість розвитку емоційної культури викладача для забезпечення ефективності освітнього процесу. Л. Карамушка досліджує емоційне вигорання педагогів і підкреслює, що саме низький рівень емоційної компетентності є його основною

причиною. Н. Пов'якель розглядає емоційну компетентність як важливий складник професійної культури особистості, що проявляється у здатності до рефлексії, емпатії та саморегуляції.

Проблема емоційної регуляції в педагогічній діяльності висвітлена у працях В. Бойка, Т. Яценко, О. Іванової, які зазначають, що педагогічна взаємодія вимагає вміння управляти власними емоціями й розуміти емоційні стани інших, оскільки це визначає успішність навчального процесу та психологічний комфорт студентів. Значну увагу дослідники приділяють також питанням емоційної стабільності, яка є важливою умовою збереження професійного здоров'я викладача. Однією з найважливіших умов зниження числа стресових ситуацій у педагогічній практиці є забезпечення психологічної безпеки при безпосередній взаємодії учасників освітнього середовища [3, с. 215].

У контексті професійного становлення педагога емоційна компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що формується у процесі педагогічної практики, спілкування та рефлексії власного досвіду. Зокрема, М. Савчин підкреслює, що розвиток емоційної компетентності забезпечує гармонійне поєднання когнітивних, мотиваційних і поведінкових аспектів педагогічної діяльності.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених проблематиці емоційної сфери педагога, питання впливу емоційної компетентності саме викладача закладу вищої освіти на ефективність педагогічної діяльності досі залишається недостатньо систематизованим. Невирішеними залишаються проблеми визначення оптимальних методів діагностики рівня емоційної компетентності, розробки практичних технологій її формування, а також інтеграції елементів емоційної освіти у підготовку майбутніх педагогів.

Отже, аналіз наукових джерел свідчить, що емоційна компетентність є необхідною умовою успішної професійної реалізації викладача, однак потребує подальшого дослідження як системоутворювальний чинник ефективності педагогічної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених проблемі емоційного інтелекту та емоційної компетентності педагога, низка аспектів цієї теми залишається недостатньо розробленою. У науковій літературі окреслено теоретичні підходи до розуміння структури та змісту емоційної компетентності, проте спостерігається брак комплексних праць, які б розкривали її роль саме в контексті «ефективності педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти».

Недостатньо дослідженими залишаються питання взаємозв'язку між рівнем розвитку емоційної компетентності викладача та результативністю освітнього процесу, зокрема – впливу емоційного стану педагога на навчальну мотивацію,

пізнавальну активність і психологічний комфорт студентів. Потребують уточнення підходи до визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості емоційної компетентності у педагогічних працівників різного професійного стажу.

Малодослідженою є також практична складова проблеми – ефективні методи, технології й педагогічні умови, що сприяють розвитку емоційної компетентності викладача в системі професійної освіти. У сучасних наукових працях бракує цілісних моделей формування емоційної компетентності, які б поєднували психологічні, педагогічні та організаційні аспекти цього процесу.

Крім того, актуальним залишається питання підготовки майбутніх педагогів до емоційно насиченої діяльності. Необхідно визначити, яким чином елементи емоційної освіти можуть бути інтегровані у зміст фахової підготовки викладачів, зокрема у програми педагогічної практики, тренінги з розвитку емоційного інтелекту, курси саморефлексії та саморегуляції.

Отже, незважаючи на наявність теоретичних напрацювань, проблема емоційної компетентності викладача потребує подальшого поглибленого вивчення з урахуванням сучасних викликів освітнього середовища. Особливо важливо дослідити її вплив на ефективність педагогічної діяльності, визначити чинники, що сприяють або гальмують її розвиток, і розробити практичні механізми формування емоційно компетентного педагога.

Метою дослідження є з'ясування ролі емоційної компетентності викладача у забезпеченні ефективності педагогічної діяльності, визначення її структурних компонентів, функцій і впливу на професійну успішність педагога. Особлива увага приділяється виявленню тих якостей і механізмів, які дозволяють викладачеві ефективно взаємодіяти зі студентами, зберігати емоційну рівновагу та підтримувати сприятливий психологічний клімат у навчальному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Емоційна компетентність викладача розглядається як ключовий чинник, що впливає на ефективність педагогічної діяльності. У сучасній педагогіці вона визначається як комплекс знань, умінь і навичок, що дозволяють педагогу усвідомлювати та регулювати власні емоційні стани, розуміти емоції інших, встановлювати довірливі й продуктивні взаємодії в навчальному колективі.

Згідно з сучасними науковими підходами, емоційна компетентність має кілька основних компонентів. Перший – емоційна усвідомленість, що передбачає здатність педагога визначати власні емоції та їхній вплив на поведінку. Другий – саморегуляція, яка включає вміння контролювати емоційні реакції, долати стресові ситуації та підтримувати емоційну рівновагу під час педагогічної діяльності. Третій компонент – емпатія, що дає

змогу розпізнавати емоційні стани студентів і реагувати на них адекватно. Четвертий – мотивація, яка визначає внутрішнє прагнення викладача до професійного вдосконалення та розвитку позитивних взаємин із учнями. І нарешті, п'ятий компонент – соціальні навички, що включають вміння ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти та підтримувати позитивну атмосферу у групі.

На практиці високий рівень емоційної компетентності проявляється у здатності викладача створювати комфортне навчальне середовище, стимулювати активність студентів, мотивувати їх до навчання та сприяти формуванню довіри і взаємоповаги. Досвід показує, що педагоги з розвинутою емоційною компетентністю менше схильні до професійного вигорання, швидше адаптуються до змін у навчальному процесі та здатні ефективніше долати конфліктні ситуації.

Особливу увагу слід приділяти питанням розвитку емоційної компетентності у процесі професійної підготовки викладачів. Ефективними методами є тренінги з розвитку емоційного інтелекту, групові дискусії, психологічні вправи на саморефлексію та методи коучингу. Важливим чинником є також підтримка колег і адміністрації, створення умов для обміну досвідом та спільного вирішення педагогічних проблем.

Таким чином, розвиток емоційної компетентності викладача є не лише теоретичною задачею, але й практичною необхідністю, яка безпосередньо впливає на якість освітнього процесу, професійне благополуччя педагога та психологічний клімат у навчальній групі. Емоційно компетентний викладач здатен поєднувати професійні знання з високим рівнем емоційної чутливості, що підвищує результативність педагогічної діяльності та сприяє гармонійному розвитку студентів.

Висновки. Проведений аналіз теоретичних джерел та сучасних досліджень свідчить, що емоційна компетентність викладача є важливим чинником ефективності педагогічної діяльності. Встановлено, що її високий рівень сприяє підвищенню мотивації студентів, покращенню психологічного клімату у навчальній групі та зниженню ризику професійного вигорання педагога. Емоційна компетентність включає декілька взаємопов'язаних компонентів: емоційну усвідомленість, саморегуляцію, емпатію, мотивацію та соціальні навички. Відповідно, підвищення ефективності педагогічної діяльності можливе за умови системного розвитку цих складових у процесі професійної підготовки та безперервного вдосконалення кваліфікації викладачів. На основі аналізу теоретичних і практичних даних можна сформулювати наступні практичні рекомендації:

1. Впровадження тренінгових програм із розвитку емоційного інтелекту для викладачів, що включають вправи на саморефлексію, управління стресом та розвиток емпатії.

2. Стимулювання професійного обміну досвідом серед педагогів через методичні об'єднання, супервізії та роботу в групах підтримки, що дозволяє відпрацьовувати емоційні навички у реальних педагогічних ситуаціях.

3. Інтеграція емоційної компетентності у навчальні програми підготовки майбутніх педагогів, зокрема через включення спеціалізованих курсів, модулів та практичних занять, спрямованих на розвиток самосвідомості, соціальної чутливості та навичок конструктивної взаємодії.

4. Формування культури психологічного благополуччя у закладі освіти, що передбачає створення умов для саморозвитку, підтримку емоційної стабільності та профілактику професійного вигорання серед педагогів.

Таким чином, емоційна компетентність викладача є не лише теоретичною категорією, а й практично значущим інструментом підвищення ефективності педагогічної діяльності. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню якості освітнього процесу, розвитку позитивних взаємин у навчальних

колективах і забезпеченню професійного благополуччя педагогів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Чому він може значити більше, ніж IQ. Київ : Наш формат, 2019. 446 с.
2. Гула Л. В. Використання компетентнісного підходу стосовно професійної спрямованості майбутніх психологів. *Теоретичні та практичні аспекти підготовки психологів у закладах вищої освіти* : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару з міжнародною участю, 31 березня 2021 р. Київ : НУБіП України, 2021. С. 31–32.
3. Гула Л. В. Психологічна безпека освітнього середовища як чинник збереження психічного здоров'я. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві* : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 214–216.
4. Савчин М. В. Психологічні основи професійного становлення особистості педагога. Івано-Франківськ : Плай, 2012. 218 с.
5. Карамушка Л. М. Психологія професійного вигорання педагогів. Київ : Педагогічна думка, 2018. 198 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025